

SAKKYNDIGE TRUER RETTSSIKKERHETEN

TEKST: Harald Aas

Rettsmedisinere som blir oppnevnt som sakkyndige i rettssaker, ser ut til å legge fra seg sine vitenskapelige standarder utenfor rettslokalet. Dette er med på å true rettssikkerheten og fører til at uskyldige blir dømt, fremholder jussprofessor *Ståle Eskeland* og medisinprofessor *Per Brandtzæg* ved Universitetet i Oslo.

I midten av september arrangerte de et faglig seminar om rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker. Utgangspunktet var den mye omtalte Torgersen-saken og en artikkel i det velrenommerte vitenskapelige tidsskriftet *Science* fra august 2005, om sakkyndiges mange feilkilder, en studie som har vakt stor oppmerksomhet.

SAKKYNDIGE BOMMER

De to amerikanske forskerne *Michael J. Saks* og *Jonathan Koehler* undersøkte 86 rettssaker i USA som hadde resultert i fellende dom, men hvor DNA-analyser senere viste at gjerningsmannen var uskyldig. 14 av disse dommene var dødsdommer.

Feilaktige sakkyndige vurderinger var medvirkende i hele 63 prosent av sakene. Kun øyenvitner var mer upålitelige. Saks er professor i juss og psykologi og var selv til stede på seminaret og presen-

terte resultatene fra artikkelen.

– Det er ingen grunn til å tro at forholdene er annerledes i Norge, sier *Ståle Eskeland*. Han har i mange år engasjert seg for å få gjenopptatt saken der *Fredrik Fasting Torgersen* i 1958 ble dømt for drapet på en ung kvinne i Skippergata i Oslo, som førte til at han sonet 16 år i fengsel. Begjæringen om gjenopptakelse ligger fortsatt til behandling.

– Det er utvilsomt at *Torgersen* er utsatt for et justismord, på lik linje med *Per Kristian Liland* og *Fritz Moen*, som begge ble dømt for drap, men senere frikjent, sier *Eskeland*.

Han viser til at de 50 år gamle bevisene til de rettsmedisinske sakkyndige er grundig plukket fra hverandre. Heller ingen andre bevis knytter *Torgersen* til drapet. Slik må det nødvendigvis være dersom han er uskyldig. I tillegg kommer en rekke bevis som utelukker at han kan være skyldig. Disse bevisene ble bortfortolket i 1958.

INTELLEKTUELT SJOKK

Medisinprofessor og patolog *Per Brandtzæg* er oppnevnt som sakkyndig i *Torgersen*-saken i forbindelse med at saken er begjært gjenopptatt. Han sier han fikk et intellektuelt sjokk da han studerte de tekniske bevisene som dømte *Torgersen* i 1958.

– Vitenskapelig personale som trekkes inn som sakkyndige i straffesaker, ser ut til å glemme sine vitenskapelige standarder straks de kommer inn i rettssalen. Dette var i alle fall tilfelle i *Torgersen*-saken, sier han etter å ha gått gjennom de sakkyndiges rolle.

– Mens det innen vitenskapelig virk-

somhet er strenge krav til signifikansnivåer, man må være minst 95 prosent sikker for at et resultat skal kunne godtas, virker det som om rettsmedisinere ikke stiller slike krav når de legger fram beviser i rettssalen. De tillater seg å synse og trekker ofte konklusjoner som det ikke er belegg for, sier *Brandtzæg*, som under høringen til Gjenopptakelseskommissjonen i vår slaktet de sakkyndiges rolle i det såkalte avføringsbeviset.

Han har flere tanker om hvorfor det er slik.

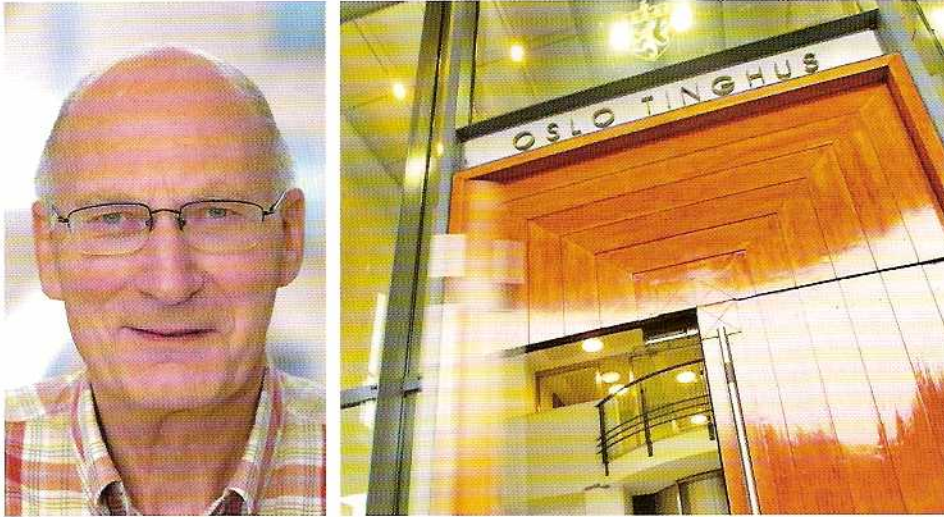
– Noen er kanskje smigret av å bli oppnevnt som sakkyndig, og vi får en effekt hvor de ubevisst kommer med de opplysningene som de tror retten vil ha. En annen mulighet er at de rett og slett er for dårlig skolert på det aktuelle fagfeltet. Uansett er *Torgersen*-saken et eksempel på hvordan medisinske sakkyndige har villedet domstolene i 50 år, sier han.

FEILSLUTNINGER

En vanlig feil er at de sakkyndige ofte peker ut en gjerningsmann basert på likheten mellom funn på åstedet og på siktede, for eksempel likheten mellom et bittmerke og den mistenktes tannavtrykk, men uten å kontrollere hvor mange andre som kan ha avsatt det samme bittmerket.

Etter at det ble vanlig med DNA-testing, har svakhetene ved de gamle identifikasjonsmetodene blitt mer åpnebare. Tekniske bevis som tidligere ble sett på som meget sikre, viser seg ikke å være så sikre likevel. Selv fingeravtrykk har en feilprosent på 4–20 prosent. Identifikasjon av bittmerker har en feilprosent på 64, spektrografisk stemme-

SJOKKERT: – Jeg fikk sjokk da jeg så hvor dårlig arbeid rettsmedisinerne hadde gjort i Torgersen-saken, sier professor Per Brandtzæg. Nå har han sammen med 9 andre professorer skrevet brev til Gjenopptakelseskomisjonen for å gjøre det klart at bevisene ikke er vitenskapelig holdbare. Foto: Ola Sæther og Colourbox

identifikasjon 63 prosent, identifikasjon av håndskrift 40–100 prosent, mens mikroskopisk identifikasjon av hår har en feilprosent på 12, konkluderer artikkelen i Science.

KULTURKOLLISJON

Men dette er ikke de eneste feilkildene. På seminaret kom det fram at det ikke er god etikette å eksaminere de sakkyndige for å finne ut om det er vitenskapelig belegg for det som legges fram. De sakkyndige har en autoritet som det sjelden stilles spørsmål ved.

I retten kan det også oppstå en kulturkollisjon mellom de sakkyndige og juristene som kan få fatale følger. De to faggruppene snakker ikke alltid samme språk, fremholdt professor i rettsvitenskap og dekanus ved Det juridiske fakultet, *Jon T. Johnsen* i sitt seminarinnlegg.

– Mens jurister kan bruke begrepet “overveiende sannsynlig” og mene at sannsynligheten bare så vidt er over 50 prosent, så kan sakkyndige med et slikt begrep mene at ting er nær 100 prosent sikkert. Hvor ofte det oppstår misforståelser hos jurymedlemmene fordi miljøene bruker begrepene forskjellig, vet vi ikke, sier Johnsen, men mener kommu-

nikasjonen i rettssalen er noe som det burde forskes på.

På seminaret deltok også *Asbjørn Rachlew*, som er tidligere drapsetterforsker og nå tar doktorgrad om vitneavhør ved Universitetet i Oslo. Han blir ofte spurt om å være sakkyndig i rettsaker for å uttale seg om et vitne snakker sant, men sier konsekvent nei.

– Forskningen på dette området er kommet svært kort, og selv om en som sakkyndig tar forbehold, så vil utsegnene fort bli tillagt for stor vekt i en sak som fra før er dunkelt oppløst.

Til tross for de faglige innvendingene registrerer han at det er nok av psykologer som tar på seg slike oppdrag.

ØNSKER DEBATT

Ståle Eskeland håper seminaret er starten på en kritisk debatt om de sakkyndiges rolle i norske rettssaler. På lik linje med forfatterne av Science-artikkelen mener han en vitenskapeliggjøring av de rettsmedisinske metodene er veien å gå. Samtidig er det viktig med mer forskning på dette feltet.

Erfaringene med rettsvesenets manglende evne og vilje til å innrømme feil, gjør at han frykter at antallet justismord kan være flere enn vi liker å tro. ☹

10 professorer bak Torgersen

Ti professorer ved Universitetet i Oslo sendte i slutten av september et brev til Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker, der de gjør det helt klart at bevisene som i sin tid dømte Fasting Torgersen for drap, ikke er vitenskapelig holdbare.

De ti representerer fagfeltene medisin, biologi, fysikk, kjemi, statistikk og odontologi.

Professor *Per Brandtzæg* sier til Apollon at brevet er sendt for å gjøre det klinkende klart for kommisjonen hvor det vitenskapelige miljøet står i denne saken.

– Det er smertefullt å måtte erkjenne at det i vitenskapens navn ble begått elementære og alvorlige feil i Torgersen-saken i 1958. Det er like fullt vår plikt som samfunnsengasjerte fagpersoner å presisere at det er hevet over enhver rasjonell tvil at det var nettopp dette som dessverre skjedde, heter det i brevet.